

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО СКЛАДАННЯ ІСПИТУ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА»
для студентів другого курсу денної та заочної форм навчання
Галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, ОС Бакалавр**

**Тема 1. Поняття римського права та його значення в історії
розвитку юриспруденції. Система римського приватного права**

Римська правова культура. Основні світоглядні засади римської правової культури. Співвідношення права і релігії в римській культурі. Поняття та ознаки римського приватного права. Розмежування приватного та публічного права у Стародавньому Римі. Значення римського приватного права в історії розвитку юриспруденції. Поняття та предмет римського приватного права. Основні інститути римського приватного права: інститут необмеженої приватної власності, інститут договору. Система приватного римського права. Періодизація розвитку римської держави і права (архаїчний період, передкласичний період, класичний період, посткласичний період, юстиніанівський період). Правова характеристика цивільного (квіритського) права, права народів, преторського права.

Роль римського приватного права у виникненні та розвитку правових систем Європи. Рецепція римського приватного права: види, типи, форми. Проторецепція римського приватного права. Епоха глосаторів. Коментатори. Відмінність римського приватного права від права Стародавнього Риму. Рецепція римського приватного права в Україні.

Тема 2. Джерела римського приватного права

Загальна характеристика джерел права. Види джерел права. Поняття та види джерел римського приватного права. Основні джерела правоутворення у Стародавньому Римі. Звичаєве право. Закони XII таблиць – найдавніша форма писаних звичаїв Стародавнього Риму. Види звичаїв. Закони як джерело римського приватного права. Царські закони. Постанови народних зборів. Загальна характеристика сенатус-консультів. Імператорські конституції та їх види (едикти, декрети, рескрипти, мандати). Едикти магістратів та преторська практика. Форми діяльності римських юристів. Закон про цитування. Судовий прецедент.

Кодифікації римського приватного права. Кодифікація Юстиніана та її значення. Загальна характеристика Кодексу Юстиніана. Правова характеристика Дигестів. Інституції та їх значення. Новели. Звід цивільного права.

Тема 3. Правове становище особи в Римській державі

Поняття особи в римському приватному праві. Правосуб'єктність та її складові елементи. Поняття статусного права. Статуси осіб в Римській державі та правові наслідки змін в статусі осіб. Статус свободи, громадянства. Сімейний статус.

Правоздатність та дієздатність в Римській державі. Правоздатність в галузі публічного та приватного права. Виникнення та припинення правоздатності. Поняття, зміст, обсяг дієздатності. Диференціація осіб залежно від обсягу дієздатності. Причини та форми обмеження дієздатності фізичних осіб в Римі. Правова характеристика «приниження честі». Реституція та особливості її застосування щодо неповнолітніх.

Класифікація осіб в римському праві за статусом громадянства та обсяг об'єму їх цивільних прав. Правове становище римських громадян. Правове становище латинів. Латини Юніані. Правове становище перегринів. Правове становище вільновідпущеників (лібертинів). Встановлення правового інституту колонату та його роль в історії Римської держави. Специфіка правового становища колонів. Джерела рабства в Римській державі. Правове становище раба в Римі. Способи залучення рабів у приватний обіг. Рабський пекулій як форма експлуатації рабів. Звільнення рабів: умови, форми, особливості.

Виникнення та розвиток інституту юридичних осіб. Поняття, види та ознаки юридичних осіб. Особливості виникнення та припинення юридичних осіб в Римі. Правове становище приватних корпорацій та їх види (союзи, фонди, муніципії).

Тема 4. Шлюбно-сімейні правовідносини в римському приватному праві

Загальна характеристика шлюбно-сімейних правовідносин в римському праві. Еволюція шлюбно-сімейних відносин. Поняття сімейного права. Поняття шлюбу та його види (шлюб з чоловічою владою та шлюб без чоловічої влади). Форми укладення шлюбу. Умови укладення та припинення шлюбу. Законний римський шлюб та його відмінність від конкубінату та контуберніуму. Поняття сім'ї та її види (агнатичне та когнатичне споріднення). Правова характеристика кровного споріднення за лініями та ступенями. Реформи імператора Августа у сфері шлюбно-сімейних відносин.

Особисті та майнові відносини подружжя. Правовий режим приданого та дарування з боку чоловіка. Параферна. Загальна характеристика відносин між батьками та дітьми. Інститут батьківської влади та її особливості в Римській державі. Встановлення та припинення батьківської влади. Відносини між матір'ю та дітьми. Право пекулію. Узаконення та усиновлення (адопція та арогація).

Опіка та піклування в римському приватному праві. Підстави для відмови від опіки. Припинення опіки та піклування. Представництво.

Тема 5. Здійснення та захист прав. Виникнення суду та його види. Судочинство у Стародавньому Римі.

Суб'єктивні права та обов'язки. Поняття здійснення суб'єктивних прав. Мета та форми захисту прав. Особливості здійснення саморозправи як досудового способу захисту порушених прав та її правові наслідки. Виникнення суду та його види (публічні та приватні суди). Підсудність. Учасники судового процесу. Історичні форми судового процесу у Стародавньому Римі. Правова характеристика легісакційного процесу. Форми здійснення легісакційного процесу. Віндикація та контрвіндикація. Сакрамент. Засвідчення спору – літисконтестація. Визначальні особливості легісакційного процесу та його відмінність від інших видів процесу в Римській державі.

Формулярний процес та особливості його походження й здійснення. Характерні ознаки формулярного процесу та його відмінність від легісакційного процесу. Формула та її складові частини. Екстраординарний процес та його особливості. Одностадійність екстраординарного процесу. Закритий розгляд справ. Державне мито. Відмінність екстраординарного процесу від легісакційного та формулярного процесів. Рескриптний процес. Судове рішення. Анулювання судового рішення. Виконання судового рішення.

Особливі засоби преторського захисту та їх види. Реституція та особливості її застосування. Інтердикти. Стипуляція. Введення у володіння.

Тема 6. Вчення про позов. Позовна давність

Поняття та види позовів в Римській державі. Речові та особисті позови. Віндикаційний та негаторний позови. Позови суворого права та доброї совісті. Прямі та зворотні позови. Позови за аналогією. Позови з фікцією. Кондикційні позови. Позови з переміщенням суб'єктів в інтенції та кондемнації. Штрафні та реіперсикаторні позови. Ноксальні позови. Позови в інтересах римського народу. Конкуренція позовів (кумулятивна та альтернативна конкуренція).

Правова характеристика позовної давності. Законні строки та позовна давність. Початок перебігу позовної давності. Переривання та зупинення строків позовної давності та підстави для цього. Судове рішення. Наслідки спливу строків позовної давності.

Тема 7. Речове право Риму та його правова характеристика

Поняття речового права. Поняття речей та їх види. Манципні та неманципні речі. Речі сакральні та речі релігійні. Речі публічного права. Родові та індивідуально визначені речі. Споживчі та неспоживчі, подільні та неподільні, прості, складні та інші види речей, поділ яких визнавався в Римській державі. Плоди та доходи. Витрати. Майно.

Види прав на речі. Поняття та види володіння річчю. Розмежування володіння та тримання (держання). Похідне володіння та його особливості. Способи встановлення та припинення володіння. Володіння законне та незаконне. Добросовісне та недобросовісне володіння. Захист права володіння та типи володільницьких інтердиктів. Посесорний захист. Петиторний захист.

Поняття та зміст права власності. Елементи права власності. Право володіння. Право користування. Право розпорядження. Право одержувати прибутки. Право захисту. Зміст права власності. Обмеження права власності.

Види власності. Квіритська власність. Преторська власність. Власність peregrinorum. Ius in commercio. Провінційна власність. Виникнення поняття приватної власності. Державний земельний фонд. Земля, що залишалася у користуванні підкорених народів. Спільна власність. Ідеальна і реальна частки співвласників. Рівність прав співвласників. Пріоритетне право придбання частки в спільній власності. Спільна сумісна та спільна часткова власність.

Підстави виникнення та припинення права власності. Первісні та похідні способи набуття права власності. Заволодіння, специфікація, набуття права власності за давністю, злиття і змішування речей, з'єднання речей. Правовий режим скарбу. Придбання плодів. Набуття права власності за договором, у порядку спадкування. Традиція. Підстави припинення права власності. Загибель речі. Відмова власника від права на річ. Втрата права власності на річ.

Способи захисту права власності. Речові позови захисту права власності. Віндикаційний, негативний позов. Публіціанський позов. Прогібіторний позов.

Тема 8. Загальна характеристика прав на чужі речі у Стародавньому Римі

Особливості виникнення інституту прав на чужі речі у Стародавньому Римі. Поняття та види прав на чужі речі. Поняття сервітуту (право обмеженого

користування чужим майном). Поділ сервітутів на земельні та особисті. Види земельних та особистих сервітутів. Юридичні наслідки встановлення сервітутного права на річ. Міські та сільські сервітути як різновиди земельних. Узуфрукт і узус.

Емфітевзис (право користування чужою земельною ділянкою сільськогосподарського призначення) та суперфіцій (право користування чужою земельною ділянкою в межах населеного пункту). Зміст емфітевзису. Право відчуження емфітевзису. Зміст суперфіцію та право його відчуження. Захист суперфіцію та емфітевзису. Заставне право. Виникнення, призначення та основні риси заставного права. Форми застави. Фідуціарна застава (*fiducia cum creditore*). Ручний заклад (*pignus*). Іпотека (*hypotheca*). Припинення заставного права.

Тема 9. Загальні положення зобов'язального права

Поняття зобов'язання та його роль у цивільному обороті. Зобов'язальні відносини. Кредитор та боржник як сторони в зобов'язанні. Зміст зобов'язання: групи дій для виникнення зобов'язання: дати (*dare*), зробити (*facere*), надати (*praestare*). Види зобов'язань. Натуральні зобов'язання. Односторонні, двосторонні, багатосторонні зобов'язання. Подільні та неподільні зобов'язання. Альтернативні зобов'язання. Факультативні зобов'язання. Активні та пасивні зобов'язання. Інші види зобов'язань.

Підстави виникнення зобов'язань. Поняття юридичного факту. Події та дії.

Розподіл на договірні та позадоговірні зобов'язання. Система підстав виникнення зобов'язань: з договору; з делікту; ніби з контракту; ніби з делікту. Особистий характер зобов'язань. Заміна осіб в зобов'язанні в період принципату. Успадковування обов'язків по зобов'язаннях. Новація та особливості її здійснення. Цесія. Вади механізму цесії. Можливість переводу боргу на третю особу. Умови переводу боргу.

Зобов'язання з множинністю сторін. Види солідарності виконання. Вибіркова солідарність. Кумулятивна солідарність. Форми солідарності в римському праві. Кореальні зобов'язання. Виконання зобов'язань та його умови. Заміна виконання. Здійснення виконання особою, здатній його прийняти. Належне місце виконання. Виконання зобов'язання у визначений строк. Дострокове виконання. Спосіб виконання зобов'язання.

Прострочення виконання. Види прострочення виконання. Прострочення боржника. Наслідки прострочення боржника. Неможливість виконання та відповідальність за неї боржника. Непереборна сила. Підстави для притягнення боржника до відповідальності. Умови відповідальності : шкода, вина. Умисел, необережність та їх види. Збитки та їх види.

Поняття гарантій виконання зобов'язання. Засоби забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка, гарантія, завдаток, застава, при тримання. Відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання боржника та кредитора.

Тема 10. Загальне вчення про договори

Поняття договору за римським правом. Договір та угода. Сторони в договорі (контрагенти). Предмет договору. Види договорів. Контракти. Система контрактів. Угоди, що не були контрактами (пакти). Забезпечення контрактів судовим захистом.

Умови дійсності договорів. Законність. Волевиявлення сторін. Наявність правоздатності та дієздатності у сторін. Дотримання форми волевиявлення. Визначення предмета договору. Реальне виконання дій, що становлять предмет договору.

Воля та її вираз. Конклюдентні дії. Відповідність зовнішнього виразу волі внутрішньому наміру сторін. Помилка відносно характеру договору та відносно сторони договору. Помилка в предметі договору. Помилка в мотиві. Обман . Примус.

Зміст договору. Dare, facere, praestare. Умови договору. Істотні, звичайні, випадкові умови. Строк. Види строків: строк, з якого починає діяти договір та строк, настання якого припиняє дію договору. Умови договору. Відкладальні та скасувальні умови. Мета, задля якої укладався договір (кауза). Укладення договору. Оферта. Акцепт. Особиста присутність сторін. Укладення договору через представника. Припинення договору чи його розірвання.

Тема 11. Правова характеристика окремих видів договорів

Класифікація договорів. Контракти і пакти. Основні види контрактів. Правова характеристика вербальних договорів. Стипуляція як один із головних вербальних договорів. Умови дійсності стипуляції. Недійсні та нікчемні стипуляції. Інші види вербальних договорів: порука, обіцянка дати придане, обіцянка вільновідпущеника патрону.

Загальна характеристика літеральних договорів (журнали, прибутково-видаткові книги, синграф, хірограф).

Правова характеристика реальних договорів (позика, позичка, схов, застава). Відмінність договорів позики і позички. Нексум як найдавніша форма позики. Морська позика. Прекаріум. Договір схову або поклажі. Різновиди договору схову. Секвестр.

Правова характеристика консенсуальних договорів (договір купівлі-продажу, договір міни, договір найму речей, послуг, роботи, договір доручення, договір товариства). Права та обов'язки покупця та продавця за договором купівлі-продажу. Особливості договору морського перевезення. Договір товариства та його особливості. Види договору товариства у Стародавньому Римі. Договір доручення та його особливості. Види доручення. Права та обов'язки мандатарія.

Правова характеристика інномінальних (безіменних) контрактів та їх види. Походження та розвиток безіменних контрактів. Правова характеристика договору міни. Правова характеристика оціночного договору. Пакти та їх види в римському приватному праві. «Одягнені» та «голі» пакти: поняття, сутність. Законні, преторські, додаткові (приєднані) пакти.

Тема 12. Загальні положення про позадоговірні зобов'язання.

Квazіконтракти

Поняття та види зобов'язань ніби з контракту (квazіконтракти). Відсутність договору між сторонами. Суть зобов'язання.

Ведення чужих справ без доручення. Gestor. Dominus. Позови на випадок ведення чужих справ. Елементи зобов'язання. Умови ведення чужих справ без доручення. Відсутність зобов'язання гестора перед хазяїном справи. Ведення справ за рахунок хазяїна справи. Зобов'язання сторін. Дбайливе ставлення до чужої справи. Обов'язок прозвітувати за виконану справу. Відповідальність гестора за казус.

Зобов'язання з безпідставного збагачення. Загальні підстави збагачення. Позов для витребування безпідставного збагачення. Кондикційний позов (condictio). Види кондикційних позовів. Позов про повернення певної грошової суми. Позов про повернення певної речі. Позов про повернення іншого збагачення. Основні категорії зобов'язань із безпідставного збагачення. Позов про повернення неналежно сплаченого. Позов про повернення отриманого для певної цілі, якщо вона не здійснилася. Позов про повернення отриманого в наслідок крадіжки.

Тема 13. Зобов'язання, що виникають із правопорушень (делікти).

Квazіделікти

Поняття делікту. Публічні та приватні делікти. Поняття приватного делікту та його характерні особливості. Відмінність приватного делікту від злочину. Система деліктних зобов'язань. Суб'єктивна вина, як необхідна умова для визнання приватного делікту. Структура приватного делікту. Об'єктивна

шкода, що заподіяна протизаконною дією однієї особи іншій. Вина особи, що здійснила протизаконну дію. Визнання протизаконної дії деліктом. Види приватних деліктів. Особиста образа та її особливості. Крадіжка. Неправомірне знищення або пошкодження чужого майна. Пограбування. Аквіліїв закон.

Зобов'язання ніби з деліктів. Квазіделікти як зобов'язання за неправомірне заподіяння майнової шкоди. Види зобов'язань ніби з деліктів. Відповідальність судді за винесення неправомірного рішення. Відповідальність господарів житлових будинків за викинуте або вилите. Відповідальність за недбало прикріплене, поставлене, підвішене. Неправомірні дії прислуги готелів, кораблів, заїжджих дворів, які спричинили шкоду майну постояльців чи пасажирів.

Тема 14. Спадкове право в Римській державі

Поняття спадкового права. Загальні положення про спадкоємство. Поняття спадкоємства. Види спадкоємства. Універсальне та сингулярне спадкування. Характерні особливості римського спадкового права. Спадкування за законом та спадкування за заповітом. Спадкування за давнім цивільним правом. Спадкування за преторськими едиктами. Спадкування у праві Юстиніана. Стадії процесу спадкування. Відкриття спадщини. Вступ у спадщину.

Спадкування за заповітом. Заповіт. Структура заповіту. Призначення спадкоємця. Відкази (легати). Заповіт як одностороння угода. Види заповітів. Давні та класичні види заповітів. Приватні та публічні заповіти. Умови дійсності заповіту. Здатність укласти заповіт. Форма заповіту. Визнання заповіту недійсним. Персональне призначення спадкоємця. Підпризначення спадкоємця. Заповідальне покладання. Обов'язкова доля ближчих родичів.

Спадкування за законом. Реформування порядку спадкоємства в спадкових новелах Юстиніана. Класи спадкоємців. Спадкова трансмісія. Черги спадкування. Прийняття спадщини та його наслідки. Виморочна спадщина.

Поняття та види легатів. Сингулярний характер правонаступництва. Порядок отримання легатів. Умови, що враховувалися при отриманні легатів. Закон Фальцидія. Фідеїкоміси. Позовний захист фідеїкомісів в республіканський період. Невід'ємне право спадкоємця на чверть спадщини. Закон Цинія та обмеження для дарування. Захист спадкових прав.

